

Традиційна календарна обрядовість азербайджанців Київщини

Календарно–обрядові свята притаманні всім народам світу. З'явившись ще в період первісного ладу, вони відігравали істотну роль в ідеології та побуті людей. Досить багатими та різноманітними є святково–обрядові традиції азербайджанського народу. Вони носять відбиток історії, культури, особливостей життя та національного характеру суспільства і сприяють досягненню позитивних результатів у праці, у суспільному житті, у взаємодії людини з оточуючим світом, у взаєминах людини з людиною. Деякі з цих традицій відмирають разом з умовами, що їх породили, інші ж розвиваються з утвердженням нових умов життя, інколи приймаючи нові форми та наповнюючись новим змістом.

Азербайджанці, які змушені були залишити свою батьківщину з тих чи інших причин, і які, зокрема, знайшли притулок та оселилися на Київщині, ретельно дотримуються цих традицій, залишених їхніми предками. Саме це значною мірою не дає азербайджанцям в Україні асимілюватися в середовищі місцевого населення, зберігати свою ідентичність, що визначає актуальність дослідження теми даної статті.

За даними Всеукраїнського перепису населення 5 грудня 2001 р. в Україні проживає 45,2 тис. азербайджанців. Це одна з національних меншин України і складає 0,1 % всього населення нашої країни. Найбільше їх проживає у Дніпропетровській, Донецькій, Харківській областях, в містах Севастополі та Києві¹.

Враховуючи вищесказане, автор, спираючись на особисте спілкування з представниками азербайджанської національної меншини та деякі літературні джерела, ставить своїм завданням дослідити як азербайджанці України відзначають найважливіші традиційні свята свого етносу, показати їхні особливості, що виникли під впливом місцевого іноетнічного середовища.

Найголовнішим, найрадіснішим святом не тільки для азербайджанців, але і для багатьох мусульманських народів є свято Новруз, що відзначається в день весняного рівнодення. Новий рік святкують всі народи світу залежно від місцевого календаря. Початок нового року в Азербайджані з найдавніших часів був пов'язаний з початком сільськогосподарських робіт, з весною, з початком теплих днів, коли прокидається природа. Представники азербайджанської меншини в Україні традиційно святкують цей день 21 березня з дотриманням звичаїв та обрядів, які протягом тисячоліть зберігались та дійшли до наших днів, виявивши надзвичайну стійкість перед обличчям часу та простору. Вони охоплюють всі сфери життя людини та переслідують мету забезпечити благополуччя собі, своїй родині, звільнитися від всіх негараздів старого року.

В останню середу перед Новрузом в колі родини зазвичай влаштовують різні ігри, вистави, розваги, танці, гадання та ін. Серед обрядів, які супроводжують свято, основним є приготування ритуальної їжі – Семені. В минулому з цією стравою у азербайджанців був пов'язаний ряд звичаїв, заборон та рекомендацій, що мали магічний характер. Так, вважалося, що якщо в середині розлитого в тацях Семені за ніч утворювались невеликі поглиблення, значить, його благословив Пророк своїм посохом². Деякі з азербайджанців України вірять у це і сьогодні³. Готує Семені тільки жінка, чоловіків та людей, що сповідують іншу релігію не допускають до приготування страви. Готове Семені вживають самі та пригощають родичів, сусідів, знайомих⁴.

Новий рік часто супроводжують різноманітні види гадання. За свідченнями інформаторів, наведемо кілька з них. Гадання з голкою: в посуд з водою кладуть дві голки з ватою на кінчиках, щоб вони не пішли до дна. Дівчата загадують бажання, і якщо голки наблизилися одна до одної, то вважається, що бажання справдиться⁵. В останній до свята Новруз вівторок пізно лягають спати. Перед тим, як збираються це робити, з'їдають раніше приготовлений солоний хлібець. Воду після цього пити не можна. Вночі зазвичай через спрагу хочеться пити, і якщо в цей час уві сні якась людина дасть вам попити води, вона і є вашою долею⁶. Також в цей день дівчата збираються разом. В якийсь посуд наливають воду. З пальця знімають

каблучки та нанизують на волосину зі своєї голови. Загадуючи бажання, проводять каблучкою над водою. Каблучка починає обертатися та б'є об стінки посуду. Скільки разів вона удариться, у стільки років дівчина вийде заміж⁷. Під лампу кладуть зачинений замок, загадавши бажання. Потім чекають, хто першим зайде до кімнати. За його першим словом тлумачать загадане бажання⁸. В ніч свята, після того, як всі підуть спати, в темряві запалюють папір в якомусь посуді і спрямовують на стелю. В цей час на ній відображується профіль коханої людини⁹. В день свята загадують бажання та всю ніч не лягають спати. Через рік бажання виконується¹⁰. Загадують бажання. Беруть 41 горошину. Рукою розділяють їх на 3 частини, потім одну частину горошин поділяють на 2. З останньої беруть 4 горошини, за кількістю тих горошин, що залишилися в останній частині, можна сподіватися виповниться чи ні бажання: 1 горошина означає далеку дорогу, 2 – очікування новин, 3 – веселощі, 4 – зібрання, 5 – несправдження бажання¹¹.

Більшість з наведених гадань, звичайно ж, втратили своє початкове магічне значення і перетворилися сьогодні на веселі розваги, жартівливі ігри. Проте деякі з них культивуються азербайджанською молоддю Києва¹².

Однією з розваг на свято Нового року серед молоді є гра у биття яєць: двоє беруть яйця та б'ють одне іншим. У кого яйце розбивається, той програє і віддає яйце іншому¹³. Подібне, як відомо, має місце, зокрема на Великдень, і в українців.

За давньою традицією на свято Новруз не можна сваритися, всі пробачають одне одному образи та сварки. Всі намагаються бути привітними, веселими та щедрими. Кредитори та боржники повинні закінчити між собою всі розрахунки. І це також засвідчують інформатори¹⁴.

Багато уваги азербайджанці приділяють підготовці новорічного святкового столу, на якому повинно бути 7 видів страв. Їхня назва починається з літери "с": сюд (молоко), сірке (оцет), семені, сабзі (зелень), сунчуд і т.д. Крім того, на стіл ставлять дзеркало та свічки, над дзеркалом – крашене яйце. Все це має символічне значення: свічка – вогонь, світло в оселі, що оберігає людину від злих духів; дзеркало – символ ясності. Різноманітність страв на святковому столі повинна забезпечити родині достаток цих продуктів в новому році. Деякі види ритуальних страв, наприклад, яйце, мають і магічне значення, вони ніби містять в собі зародки майбутнього життя. Обов'язковими на святковому столі є традиційний плов декількох видів, солодоці, фрукти. За традицією, на свято всі домочадці повинні бути вдома. В народі говорять: "Якщо у святковий день не будеш вдома, будеш сім років поневірятися". Як правило, в день свята входні двері не зачиняють та світло не тушать всю ніч, бо згаслий вогонь – символ нещастя¹⁵.

Існують і інші прикмети. За свідченнями інформаторів, святкуючи Новруз, вони легко можуть визначити, якою буде погода наступного року. За традицією, перший день Новруза вважається весною, другий – літом, третій – осінню, четвертий – зимою. Якщо перший день нового року проходив без опадів, без вітру, то передбачалось, що весна буде сприятливою. Навпаки, якщо в цей день йшов дощ, було холодно, то і весна очікувалась такою ж. В наступні три дні визначали наступне літо, осінь та зиму¹⁶.

Однією з ознак збереження своєї національної ідентичності азербайджанцями України є дотримання ними основних вимог традиційного священного місяця посту Рамазану. Під час посту віруючим забороняється пити та їсти з раннього ранку до пізнього вечора, навіть вдихати аромати парфумів. Забороняються розваги, урочистості та задоволення. Це знайшло своє відображення в Корані: "Приписаний Вам піст, так же як він приписаний тим, хто був до Вас..."¹⁷. Дотримуючись посту, людина виховує в собі якості, які є необхідними в життєвій боротьбі – терплячість, волю, цілеспрямованість, поміркованість. Він вчить людей цінувати блага життя і тим самим змушує замислюватися про стан бідних, народжує в серці почуття щедрості та доброти до них. Від посту звільняються діти, що не досягли повноліття, розумово відсталі, старі та немічні, важко хворі, вагітні жінки¹⁸. Відверте порушення посту без дозволених причин – справа виняткова. Це вважається викликом суспільству.

Священні дні посту місяця Рамазан і всього, що з ним пов'язане, ретельно дотримуються азербайджанською общиною України. Зокрема, в багатьох місцях, де мешкають азербайджанці, Києва в день завершення посту накриваються столи, де кожен бажаючий може здійснити іфтар. Так, 27 жовтня 2005 року для тих, хто дотримувався посту, був накритий стіл

в офісі мусульманської общини столиці України завдяки матеріальній допомозі членів азербайджанської громади. 28 жовтня іфтар був приурочений до дня захоплення військовими Вірменії райцентру Зангілан в Азербайджані. Присутні вшанували загиблих, були прочитані молитви. 29 жовтня та 1 листопада столи іфтар були накриті від імені Конгресу Азербайджанців України – добровільної, самоврядної, незалежної громадської організації, яка має всеукраїнський статус та бере активну участь в організації та проведенні різноманітних культурних та благодійних акцій для об'єднання членів азербайджанської національної общини в Україні¹⁹.

На всіх заходах був присутній спеціально направлений з Баку, з боку Релігійного Управління Мусульман Кавказу, для релігійної освіти співвітчизників та дотримання релігійних ритуалів, духовний діяч Хаджи Бархудар. Такі ж заходи регулярно проводяться і у всіх обласних організаціях Конгресу Азербайджанців України, яких нараховують 26²⁰. 12 жовтня 2005 року у зв'язку з початком місяця Рамазан управлінням мусульман України, яке очолює Муфтії України Шейх Ахмед Талім, був проведений урочистий захід – іфтар в "Європейському" залі Президент – готелю "Київський" в столиці України. На іфтар були запрошені керівники та представники мусульманських общин України, в тому числі і азербайджанської, представники посольств та консульств, акредитованих в Україні, а також представники органів влади та Адміністрації Президента України²¹.

На свято Ораз Байрам (Закінчення священного Посту), як засвідчують інформатори, дарують подарунки, обмінюються традиційними стравами з родичами, друзями, найближчими сусідами. Дуже важливо в дні свята зібрати разом всіх своїх родичів, оскільки вважається, що в цей час до оселі приходять душі померлих. Після урочистих молитов в мечеті віруючі відвідують кладовища, щоб згадати померлих знайомих та родичів²².

Традиційними в Україні стали звернення її керівників з нагоди свята Ораз Байрам до мусульман, що мешкають на її території. Так, Президент Віктор Ющенко 4 листопада 2005 року у своєму привітанні мусульманам звернув увагу на те, що ісламська релігія як частина загальнолюдської культурної цивілізації сторіччями тісно перепліталася з культурою та релігією українського народу. Він підкреслив, що в українському суспільстві високо цінуються притаманні мусульманам України віротерпимість, прагнення до миру та добросусідства, турбота про ближніх. Віктор Ющенко запевнив, що робить все можливе, щоб створити умови для вільного розвитку культур, мов, духовних цінностей всіх національностей та конфесій українського суспільства²³.

Іншим традиційним святом, яке донині святкують представники азербайджанської меншини України є Свято троянд (Гюль – чичек Байрами). Воно відзначається на початку літа кожного року. Характерною рисою цього свята є те, що воно нагадує туристичну вилазку і відзначається завжди на природі. Свято проходить в колі близьких людей, переважно поблизу річки і супроводжується піснями, танцями, спортивними змаганнями, іграми, збиранням квітів та ягід²⁴.

Ще одним давнім святом є Гурбан Байрами тобто жертвоприношення. В основі його походження перебуває біблійне сказання про життя Агарі, другої дружини праотця Авраама (арабською – Ібрагіма) та принесенні останнім свого сина Ісаака (Ісмаїла) в жертву Богу. Це сказання, а також виникнення давньоарабських святилищ Мекки, обряду паломництва та пов'язаного з ними свята жертвоприношення піддалися з часом новому тлумаченню та були пристосовані до інтересів Ісламу²⁵.

Святкувати цей день починають з самого ранку. Віруючі йдуть до мечеті на ранкову молитву, здійснивши омовіння та одягнувши новий одяг. Перед молитвою їсти не рекомендується. Після мечеті відвідують кладовище та могили померлих, щоб помолитися за них. В цей день азербайджанці України навідують родичів, знайомих, спілкуються з ними, влаштовують вечері в колі рідних. Близьким та друзям намагаються зробити подарунки, пригощають бідних та голодних солодощами та традиційними стравами²⁶. Азербайджанці України широко святкують також День народження Пророка Мухамеда, який вважається засновником Ісламу. Його проповіді сприяли об'єднанню арабських племен. В день народження Пророка (Мовлуд) мусульмани України відвідують мечеті, молитовні будинки, моляться та влаштовують пригощання²⁷. Так, 21 квітня 2005 року в Києві на "Татарці" у відновленій мечеті Ар – Рахма під па-

тронатом Духовного Управління Мусульман України відбулося урочисте святкування Дня народження Пророка Мухамеда, де були присутні і численні представники азербайджанської меншини України²⁸.

31 грудня всі азербайджанці, розкидані по світу, в тому числі і України, відзначають День Національної Солідарності азербайджанців світу. Цей день вперше був оголошений святом 16 грудня 1991 року майбутнім президентом Азербайджанської Республіки Г.Алієвим. Основну ідею цього свята складає єдність та солідарність азербайджанців світу, повага до національно-духовних цінностей азербайджанського народу, почуття та ідеї, пов'язані з приналежністю до власного народу, прив'язаність до історичної батьківщини. Саме ці ознаки і об'єднують численну азербайджанську національну меншину України, яка в особі Конгресу Азербайджанців України щорічно відзначає це свято в центральному офісі організації в Києві на Подолі²⁹.

Отже, як засвідчує проведене дослідження, шанування та дотримання давніх національних традицій святкування таких основних дат, як Новруз (Новий рік), Свято Троянд, дотримання посту, Ораз Байрам, Гурбан байрам, День народження Пророка, День Національної Солідарності Азербайджанців Світу та ін. у іноетнічному середовищі суттєво сприяє збереженню ідентичності та неповторності азербайджанської національної меншини Києва, її протилежно процесам асиміляції.

¹Всеукраїнський перепис населення 2001 р. Дані Державного комітету статистики. - К., 2001. - С.36.

²Народи Кавказа. - М., 1962. - Т.2. - С.60.

³Зап. автором зі слів Алієвої Олени Аракелівни, 1933 р.н.

⁴Гулиев Г.А. Обычаи и традиции в нашем быту. - Баку, 1976. - С.138.

⁵Зап. автором зі слів Алі - Заде Ельміри Кямалівни, 1959 р. н.

⁶Зап. автором зі слів Аванесової Вікторії Романівни, 1976 р. н.

⁷Зап. автором зі слів Алієвої Олени Аракелівни, 1933 р. н.

⁸Зап. автором зі слів Аванесової Вікторії Романівни, 1976 р. н.

⁹Зап. автором зі слів Тагієва Германа, 1966 р. н.

¹⁰Зап. автором зі слів Карапетян Елли Рафаелівни, 1949 р.н.

¹¹Зап. автором зі слів Алахвердієвої Ілгами Каманд - кизи, 1979 р. н.

¹²Зап. автором зі слів Алахвердієвої Ілгами Каманд - кизи, 1979 р. н.

¹³Зап. автором зі слів Алієвої Олени Аракелівни, 1933 р.н.

¹⁴Зап. автором зі слів Аванесової Вікторії Романівни, 1976 р. н.

¹⁵Алекперов А. Исследование по археологии и этнографии Азербайджана. - Баку, 1960. - С.215.

¹⁶Зап. автором зі слів Тагієва Германа, 1966 р. н.

¹⁷Коран. - Сура 2 аят 179 // Рубель В.А. Історія середньовічного Сходу. - К., 2000. - С. 304.

¹⁸Зап. автором зі слів Карапетян Олени Джалалівни, 1959 р. н.

¹⁹Інформація з офіційного сайту Конгресу Азербайджанців України www.kongressaz.com.ua

²⁰Конгрес азербайджанців України. - К., 2004. - С. 3.

²¹Запмсаном автором зі слів Алі - Заде Ельміри Кямалівни, 1959 р. н.

²²Зап. автором зі слів Азарова Рафаеля Джамаловича, 1948 р. н.

²³Інформація з інтернет - газети "Обозреватель" <http://obozrevatel.com.ua>

²⁴Зап. автором зі слів Азарова Рафаеля Джамаловича, 1948 р. н.

²⁵Гулиев Г.А., Бахтияров А.С. Древнейшие религиозные культы в Азербайджане и их пережитки в быту. - Баку, 1968. - С. 156.

²⁶Запмсаном автором зі слів Алі-Заде Ельміри Кямалівни, 1959 р. н.

²⁷Інформація з офіційного сайту Конгресу Азербайджанців України www.kongressaz.com.ua

²⁸Інформація з офіційного сайту Конгресу Азербайджанців України www.kongressaz.com.ua

²⁹Інформація з офіційного сайту Конгресу Азербайджанців України www.kongressaz.com.ua